

บทบาทของห้องสมุดและบรรณารักษ์ในยุค 2548

ดร. ครรชิต มาลัยวงศ์, ราชบัณฑิต

ราชบัณฑิตยสถาน

17 กุมภาพันธ์ 2548

อธิบาย Presentation นี้

- Presentation นี้เป็นคำบรรยายพิเศษให้แก่สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- เนื้อหา 80 % เหมือนกับที่ผมเคยบรรยายไปแล้ว แต่อธิบายเนื้อหาเพิ่มขึ้นตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนไป ส่วนหนึ่งเป็นเพราะรัฐบาลกำลังใช้เงินมากมายในการสร้าง Knowledge Center โดยไม่ได้ให้นักวิชาการสารสนเทศ และ นักนิเทศศาสตร์เข้าไปร่วมคิดด้วย ผลก็คือเราจะได้แต่โรงภาพยนตร์ และ ห้องคอมพิวเตอร์สำหรับใช้อินเทอร์เน็ต เพื่อให้เด็กมาเล่น
- ถ้าคุณเป็นคนที่ทำงานทางด้านนี้ คุณจะอย่างไร

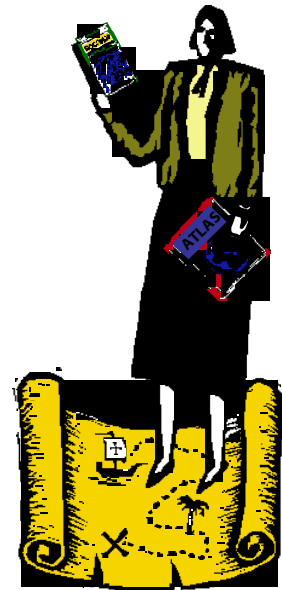
เนื้อหาคำบรรยาย?

- ประเทศไทยกับความรู้
- เรากำลังทำอะไรกันอยู่?
- เราจะไปไหนกัน?
- บรรณารักษ์ในศตวรรษใหม่
- บทบาทและหน้าที่ของเรา
- สรุป

ความรู้ของโลก

- โลกเราก้าวหน้าจนถึงทุกวันนี้ได้เพราะมนุษย์รู้จัก
 - ความจำเป็นในเรื่องความรู้
 - ใช้ความรู้
 - สร้างความรู้ใหม่
 - เผยแพร่ความรู้
 - สังสมความรู้
 - แสวงหาคำตอบในเรื่องที่ไม่รู้

รูปแบบของความรู้

- ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริง เช่น ดวงอาทิตย์เป็นดาวฤกษ์อยู่ห่างออกไป 93 ล้านไมล์
- ความรู้ที่เป็นสารสนเทศ เช่น ประชาชนชาวไทยมี 64 ล้านคน
- ความรู้ที่เป็นประสบการณ์ เช่น “ผมเคยขับรถไปแม่ฮ่องสอนมาแล้ว ถนนคดเคี้ยวมาก ต้องคอยระวัง”
- ความรู้ที่เป็นวิธีการ เช่น “ฉันรู้จักวิธีสร้างเว็บไซต์ที่สวยงาม”
- ความรู้ที่ได้จากการประจักษ์ เช่น การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า

ความสำคัญของความรู้

- ความรู้ทำให้มนุษย์ก้าวหน้าในด้านต่าง ๆ
- ความรู้เรื่องฤดูกาลทำให้มนุษย์เข้าสู่ยุคเกษตรได้
- ความรู้เรื่องไฟฟ้า ทำให้มนุษย์สร้างเครื่องจักรกลไฟฟ้า ที่ทำให้เกิดความสะดวกสบายแก่มนุษย์อย่างมหาศาล
- ความรู้เรื่องธุรกิจ ทำให้มนุษย์สร้างความมั่งคั่งได้
- ความรู้เรื่องแพทย์และยา ทำให้มนุษย์ป้องกันรักษาโรคได้ดีขึ้น
- ความรู้เรื่องสังคม ทำให้มนุษย์ฟันทุกซี่ได้

การสั่งสมความรู้

- ในสังคมดึกดำบรรพ์ที่ยังไม่รู้จักรถเขียนหรือบันทึก การสั่งสมความรู้เป็นเรื่องยาก ความรู้ได้รับการถ่ายทอดจากปากต่อปาก และไม่ครบถ้วน ที่สูญหายไปก็มีมาก
- เมื่อรู้จักรถเขียนและบันทึกแล้ว การสั่งสมความรู้ก็ง่ายขึ้น ไทยเราใช้ทั้งจารึกบนแผ่นศิลา และจารบนกระดาดและใบลาน
- มีการจัดเก็บวัสดุที่ใช้จารึกเอาไว้เพื่อสร้างแหล่งความรู้สำหรับการอ้างอิง และ การใช้งาน

ห้องสมุดในอดีต

- อารยธรรมต่าง ๆ ได้สร้างและสั่งสมความรู้เอาไว้มากมาย โดยเฉพาะคือการตั้งห้องสมุดขึ้น
- ห้องสมุดอาเล็กซานเดรีย
- ตำราและความรู้ของจีนที่ถูกพระเจ้าจินซีเผา⁺
- คัมภีร์จำนวนมหาศาลของชาวพุทธที่ถูกเผาที่นาลันทา
- ความรู้ของคนไทยที่ถูกเผาเมื่อกรุงศรีอยุธยาล่ม
- ศิลปจารึกจำนวนมากรวมทั้งถาปัดคัตนในวัดพระเชตุพน

คนไทยกับความรู้

- ปัจจุบันนี้คนไทยทั่วไปได้พบเห็นความรู้ปรากฏมีอยู่ทั่วไป เพราะความเจริญทางด้านการสื่อสาร และ การเผยแพร่ความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต
- คนไทยสามารถหยิบฉวยความรู้ต่าง ๆ มาใช้ได้โดยง่าย แต่ไม่มีความสามารถในการวิเคราะห์ว่าความรู้นั้นถูกต้องหรือไม่
- สังคมไทยเน้นในการรับฟัง และการเผยแพร่ความรู้แบบปากต่อปาก วิธีนี้ทำให้เกิดข้อจำกัดมากในการรับรู้

ท่าทีของคนไทยกับความรู้

- คนไทยอ่านหนังสือน้อย แม้จำนวนหนังสือที่พิมพ์ขายทุกวันนี้จะมีมากขึ้น แต่จำนวนที่พิมพ์ต่อเรื่องมีน้อย
- ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านมีน้อย ที่มีก็ไม่มีใครสนใจอ่าน และไม่มีหนังสือจะให้อ่าน
- ห้องสมุดประชาชนไม่ทั่วถึง ขาดหอสมุดแห่งชาติประจำจังหวัด และในอดีตหอสมุดแห่งชาติเป็นเพียงกองเล็ก ๆ เท่านั้น
- ห้องสมุดเอกชนมีน้อยมาก และขาดการส่งเสริม

บรรณารักษ์ กับ สมาคมห้องสมุด

- บรรณารักษ์ปัจจุบันอาจไม่ได้อยู่ตามห้องสมุดแล้ว ดังนั้นน่าจะ
มีสมาคมบรรณารักษ์อีกสมาคมหนึ่ง แยกจากสมาคมห้องสมุด
- สมาคมห้องสมุดก็จะต้องทำงานอย่างมืออาชีพ จ้างคนมา
ทำงานอย่างเข้มข้น เพื่อจัดหาและเผยแพร่ข้อมูลต่าง ๆ สำหรับ
ใช้ในการส่งเสริมอาชีพบรรณารักษ์ให้ก้าวหน้าขึ้น
- สมาคมห้องสมุดจะต้องพยายามเข้าไปมีบทบาทในรัฐบาลในการ
กำหนดเรื่องของความรู้มากขึ้น ไม่ใช่เป็นแต่เพียงลูกไล่ของ
รัฐบาลที่อยากจะพัฒนาความรู้โดยตัวเองไม่มีความรู้

การไม่สนใจสั่งสมความรู้คือหายนะ

- เราอาจกล่าวได้เต็มปากว่า การที่ประเทศไทยไม่สามารถเจริญก้าวหน้าเท่ากับประเทศที่พัฒนาแล้วได้ (ไม่ว่าจะในวันนี้หรือในอนาคต) เป็นเพราะ
 - คนไทยไม่รู้จักสร้าง แสวงหา และ สั่งสมความรู้
 - คนไทยไม่รู้จักนำความรู้ไปใช้ให้เป็นประโยชน์
 - รัฐบาลในอดีตไม่สนใจทำให้คนไทยฉลาด
 - สังคมกำลังชักนำให้เยาวชนไทยเกิดความหลงผิด ทั้งในด้านการใช้ชีวิต การตั้งเป้าหมายชีวิต และ การทำงาน

ไทยกำลังทำอะไรอยู่

- รัฐบาลยุคพ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ได้เริ่มปรับเปลี่ยนแนวคิด
บ้างในด้านการผลักดันให้เยาวชนไทยมีความรู้มากขึ้น
 - การตั้งกระทรวงวัฒนธรรม และ นำหอสมุดแห่งชาติมาอยู่ใต้
กระทรวงใหม่
 - การพยายามส่งเสริมด้าน E-Library และ E-Museum
 - การจัดตั้ง Thailand Knowledge Center ของกระทรวง ICT
 - การจัดตั้ง STKC ของกระทรวงวิทยาศาสตร์

การกระจายของ CD ความรู้

- หน่วยงานจำนวนมาก รวมทั้งมหาวิทยาลัย และเอกชน ได้ผลิตซีดีที่รวบรวมความรู้ออกเผยแพร่เป็นจำนวนมาก
- ปัญหาของซีดีความรู้ก็คือ
 - ปริมาณที่ผลิตมีจำกัด และ อยู่ในวงแคบ
 - คนที่จะเข้าถึงความรู้เหล่านี้มีจำกัด
 - การขาดการตรวจสอบยืนยันความถูกต้อง
 - ขาดการย่อย สักระยะ และแนะนำการใช้งาน

บทบาทของอินเทอร์เน็ต

- อินเทอร์เน็ตมีบทบาทมากทั้งในฐานะของเครื่องมือสื่อสาร ค้น
คืน และ จัดเก็บความรู้
- อินเทอร์เน็ตในไทยยังมีปัญหาสำคัญคือ
 - ยังไม่แพร่หลาย กระจายไปทั่วประเทศ
 - ผู้ใช้ต้องลงทุนทางด้านอุปกรณ์และระบบสื่อสาร
 - จำกัดเฉพาะคนที่มีการศึกษา และ ใช้เครื่องมือเป็น
 - ขาดแหล่งกลางที่เป็น Directory สำหรับชี้แนะไปยังเว็บที่มีคุณภาพ

บทบาทของห้องสมุด

- อาจารย์และนักวิจัยหลายคนกล่าวว่าห้องสมุดตายไปแล้ว
- แต่ในความเป็นจริง ห้องสมุดยังมีความจำเป็นมากสำหรับไทย
- รัฐบาลไทยและหน่วยงานต่างๆ จะต้องริบเร่งปรับปรุงห้องสมุดให้มีความเข้มแข็งและเป็นแหล่งเผยแพร่ความรู้ให้คนไทยได้
- รัฐบาลจะต้องแก้ปัญหาเรื่องห้องสมุดและความรู้อย่างเป็นระบบ ไม่ใช่แค่ด้วยการตั้งห้องสมุด หรือให้นายกรัฐมนตรีสอนหรือพูดออกอากาศ หรือพิมพ์หนังสือแจกเท่านั้น

หัวข้อสำหรับคิดเชิงระบบ

- วัฒนธรรมในการรับความรู้ของคนไทย
- วัฒนธรรมในการใช้ความรู้ของคนไทย
- วัฒนธรรมในการเปิดเผยความรู้ของคนไทย
- เครื่องมือและเทคโนโลยี
- บุคลากรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับความรู้
- สถานที่
- งบประมาณ

บรรณารักษ์ในศตวรรษใหม่

- บรรณารักษ์มีความสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้ประเทศไทยอยู่รอดได้
- บรรณารักษ์จะต้องปรับตัวอย่างมากในศตวรรษใหม่
 - ต้องเป็นนักเทคโนโลยีความรู้ มีความสามารถทั้งทางด้านการจัดหมวดหมู่ การสร้างเว็บไซต์ การสังเคราะห์สารสนเทศและความรู้ และการปรับเปลี่ยนให้สังคมไทยเข้าสู่ยุคความรู้
 - ต้องเป็นผู้คิดและทำงานเชิงรุก มากกว่าทำงานแบบตั้งรับเหมือนอดีต

บทบาทใหม่ – งานใหม่

- บรรณารักษ์ในอดีตอาจจะเป็นนักอ่านหนังสือ และ มีบ้างที่กลายเป็นนักเขียน
- แต่บทบาทใหม่บรรณารักษ์จะต้องเป็นนักคิดและนักปฏิบัติ
 - ไม่ต้องรอให้มีงบประมาณซื้อหนังสือ เพราะคงมีไม่มาก
 - ไม่ต้องรอให้คนมาถามหาหนังสือ เพราะคงจะมีเพียงน้อยคน
 - ไม่ต้องรอให้มีคนเขียนหนังสือในเรื่องที่เราอยากเห็น เพราะคงจะไม่
มีใครอยากเขียน

บทบาทที่สำคัญ

- สร้างคนไทยพันธุ์ใหม่ที่ไฟรู้
- สร้างกระบวนการที่ช่วยให้คนไทยทุกหมู่เหล่าแสวงหาความรู้ได้ง่ายขึ้น ไม่ว่าจะเป็นนักเรียน นักศึกษา นักวิจัย เกษตรกร ครู พระภิกษุ นักการเมือง นักธุรกิจ ชาวบ้าน
- รวบรวม และ จัดเก็บ ความรู้ที่อยู่ในสื่อต่าง ๆ เอาไว้เป็นระบบ
- รวบรวมข้อมูลเชิงสถิติจากแหล่งต่าง ๆ เอาไว้เป็นระบบ

วัสดุและสื่อใหม่

- ในศตวรรษใหม่ วัสดุและสื่อที่จะต้องจัดเก็บแตกต่างกันไปจากในอดีต
 - มัลติมีเดีย– เทป, ซีดี, ดีวีดี หรืออีกนัยหนึ่งสื่ออิเล็กทรอนิกส์
 - เว็บต่าง ๆ ใน อินเทอร์เน็ต
 - สื่อหลากหลายภาษา
 - ความรู้ สารสนเทศ ข้อมูล
 - ศิลปวัตถุ

งานสำคัญของบรรณารักษ์

- การทำความเข้าใจในเรื่องความรู้กับความก้าวหน้าของมนุษยชาติ ความรู้เรื่องใดสำคัญมากน้อยเพียงใด
- การศึกษาวิจัย และ ทำความเข้าใจเรื่องความรู้ของไทยและสากล
- การจัดให้เกิดกระบวนการที่เกี่ยวกับความรู้
- การสร้างองค์ความรู้ในด้านสำคัญต่าง ๆ
- การเผยแพร่ความรู้และองค์ความรู้ที่อยู่ในสื่อแบบต่าง ๆ
- การสร้างเครือข่ายความรู้ระดับชาติและระดับนานาชาติ

งานสารสนเทศสำหรับบรรณารักษ์

- การจัดการสารสนเทศ (information management) เป็นงานที่จะมีความสำคัญมากขึ้นสำหรับองค์กรต่าง ๆ ซึ่งผู้บริหารจะต้องใช้สารสนเทศในการจัดการองค์กร
- การศึกษาเรื่องการจัดการสารสนเทศ เน้นที่ด้าน Database, Data Warehouse, Data Mining, การจัดการสารบรรณ, การจัดทำเว็บทั้งในอินเทอร์เน็ต และ อินทราเน็ต, การทำ Portal, การวิเคราะห์สารสนเทศ, การทำ Presentation

งานจัดการสารสนเทศเฉพาะเรื่อง

- ในอนาคตอันใกล้ เราต้องการบรรณารักษ์ที่มีความสามารถจัดการสารสนเทศเฉพาะเรื่องมากขึ้น
 - บรรณารักษ์สำหรับงานแผนที่และ GIS
 - บรรณารักษ์สำหรับทรัพยากรเส้นทางปัญญา
 - บรรณารักษ์สำหรับงานกฎหมาย
 - บรรณารักษ์สำหรับงานศิลปะ
 - บรรณารักษ์สำหรับงานความรู้

ตำแหน่งใหม่

- ผู้จัดการสารสนเทศ หรือ ผู้บริหารสารสนเทศ
- ผู้บริหารความรู้ หรือ วิศวกรความรู้
- นักวิเคราะห์สารสนเทศ หรือ นักวิเคราะห์ระบบ
- ผู้เชี่ยวชาญสื่อ หรือ ผู้เชี่ยวชาญมัลติมีเดีย
- เจ้าหน้าที่สารบรรณ หรือ ผู้จัดการระบบเอกสาร
- บรรณารักษ์อ้างอิง หรือ บรรณารักษ์ทรัพยากรอิเล็กทรอนิกส์
- บรรณารักษ์ระบบ หรือ บรรณารักษ์ซอฟต์แวร์
- ผู้จัดการเนื้อหา

สรุป

- ห้องสมุดและบรรณารักษ์มีความสำคัญอย่างยิ่งตลอดไป
- ในอดีตเราได้แต่รอให้คนสร้างและจัดหาวัสดุดิบมาให้เราเก็บในห้องสมุด แต่ปัจจุบันเราจะต้องเปลี่ยนเป็นสร้างองค์ความรู้
- เราจะต้องช่วยกันสร้างคนรุ่นใหม่ที่ไม่รู้
- เราต้องปรับเปลี่ยนตัวเอง และ คิดใหม่ ต้องใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือโดยนำห้องสมุดไปถึงตัวผู้ใช้ แทนที่จะให้ผู้ใช้เดินมาถึงห้องสมุด

คำถามและอภิปราย

